

O NOVI SLOVENSKI POMORSKI IN MORSKORIBIŠKI TERMINOLOGIJI

Goran FILIPI

Pedagoška fakulteta Pula, HR-52100 Pula, Medulinska 3

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000, Garibaldijeva 18

e-mail: Goran.Filipi@ZRS-Kp.Si

IZVLEČEK

V pričajučem prispevku se avtor uhada s pomorsko in morskoribiško terminologijo slovenske Istre. Podana sta krajši zgodovinski pregled in osnovna tipologija. V zaključnem delu članka avtor predlaga možen način za dokončno oblikovanje nove slovenske pomorske in morskoribiške strokovne terminologije, po kateri vsekakor obstaja velika potreba, saj je stara v veliki meri nezadovoljiva.

Ključne besede: pomorstvo, ribištvo, terminologija, slovenščina

KRAJŠI ZGODOVINSKI PREGLED

Povsem gotovo je, da so že prvi ljudje, ki so se naselili ob morju in opazili, da v njem kar mrgoli plavajočih in gomazečih bitij, brž ko so premagali strah pred neznanim in določili bogove veliki vodi, začeli loviti ribe. Sprva so izkoriščali plimo in oseko ter poskušali z rokami, zatem pa so začeli izdelovati najprej preproste, nato vse bolj zapletene naprave in naprave. Skupaj z ribiškimi priborom se je razvijalo tudi ladjarstvo (ladjedelstvo, plovba itd.). Do današnje sodobne ribiške in pomorske tehnologije so minila dolga stoletja, skozi katera je nešteto parov rok oblikovalo najrazličnejše materiale. Vsak nov predmet in pojem sta zahtevala tudi nov izraz. Ti izrazi so se ob mešanju in preseljevanju ljudstev skozi čas spreminjali, preoblikovali, izginjali; nenehno pa so nastajali tudi novi, ki so se spet spreminjali, preoblikovali, izginjali ... Gre torej za kontinuiran proces, ki še vedno traja.

Ko so naši predniki nekoč v 7. stoletju, ali nekoliko prej, poseljevali vzhodne jadranske obale, so iz prado-movine od pomorskih in ribiških izrazov prinesli le nekaj besed:

- splošno indoevropsko besedo *morje*,¹ ie. **mori*, ki je najprej pomenilo "jezero", "močvirje" ali neko drugo vodno površino, iz česar je razvidno, da so Indo-

evropejci, ko so pri preseljevanju dosegli morško gladino, le-to poimenovali tako, da so razširili pomen že obstoječe besede, ki so jo uporabljali za podobne pojave. Obstajajo tudi drugačne razlage (BEZ II/195, SKOK II/456);

- splošno slovansko besedo *ladja* < prsl. **oldja*, **oldi* < ie. *aldh-* "korito" (GLU 366). Sin. *ladja* danes pomeni "veliko vodno vozilo" (SSK II/545) in zast. "večji čoln" (id.), v knjižni hrvaščini pa se izraz uporablja predvsem za rečna plovila. V dalmatinskih hrvaških govorih oblike tipa *lađa*, *laja* ipd. pomenijo "manjši čoln z ravnim dnom": ta semantizem nam nam pomaga dojeti, da je prvotni pomen besed tega tipa "monoksil", torej nismo daleč od ie. pomena "korito";
- splošno slovansko besedo *riba* < prsl. stsl. *ryba*: "Slavenska nova riječ, zbog tabua istisnula je stariji naziv za ribu, ie. **dighu* (...), što bi u praslavenskom dalo **zy*, gen. **zve*, ak. **zvo*: riječ bi bila slična glagolu **zvati* pa su je (pa bi je) ribari izbjegavali." (GLU 526);
- nekaj splošnoslovanskih imen za sladkovodne ribe in
- nekaj splošnoslovanskih izrazov za ribiški pribor: npr. *vrša* < prsl. *vrša* (GLU 687); *mreža* < prsl. **merža* (GLU 425): "Iz slov. jezikov je rom. *mreaja*,² alb. *mrezhë*, ngr. *μῆρῆα*" (BEZ 201).

1. *Mor(j)e* je baltoslovanska, vseslovanska in praslavenska beseda.

2. Romunske samostalnice praviloma navajamo brez člena, v našem primeru torej *mreaja*.

Znašli so se torej v novem okolju, ki jim je ponujalo bistveno nov in drugačen način življenja, za katero niso imeli lastnih ustreznih besed, zato so bili prisiljeni prevzemati izraze s tega področja od novih sosedov. Današnja pomorska in morskoribiška terminologija je zelo stara, mnogi izrazi, ki se še vedno uporabljajo, segajo še v predindoevropsko dobo. In res, že površna primerjalna raziskava bi pokazala, da je, upoštevajoč glasoslovne in, redkeje, pomenske inačice, ogromna večina teh izrazov skupna vsem Slovanom jadranskih obal (kljub različnim substratom!); in še več, mnogi so skupni (skoraj) vsem sredozemskim narodom (npr. imena pomembnejših rib: *sipa*, *sardela*).

Iz ohranjenih dokumentov (npr. *Rizanski placit*) lahko sklepamo, da so se Slovani tudi v Slovensko Istro priselili najkasneje v 7. st. Za razliko od dalmatinskih sorodnikov pa jih zelo dolgo ni bilo v mestih oziroma na obali. Zgodovina je torej hotela, da so Slovenci praktično vse do začetka tega stoletja živeli v glavnem v zaledju. Tako imamo skozi dolga stoletja koncentracijo romanskega (kasneje italijanskega) prebivalstva v mestih, slovanskega (kasneje slovenskega) pa v zaledju. Seveda so se Slovenci (tudi prej, ko še niso bili narodnostno oblikovani) zagotovo naseljevali tudi v obalnih istrskih mestih, a so brž po preselitvi izgubili lastno identiteto.³ Zaradi teh dejstev je slovenska pomorska in morskoribiška terminologija v Slovenski Istri pravzaprav zelo mlada, lahko rečemo, da se njen resnejši razvoj začne šele po koncu II. svetovne vojne oziroma po zadnjem velikem italijanskem eksodusu leta 1955 in, kar gre poudariti, povsem neodvisno od tovrstne terminologije Slovencev iz zamejstva (Devin - Nabrezina),⁴ ki je nastala in se razvijala (in se še vedno razvija), podobno kot dalmatinska (hrvaška), v sožitju z romanskim prebivalstvom; v najstarejših časih iz predbenečanskega okolja, nato iz okolja Serenissime. Danes pa imata devinska in dalmatinska ribiška terminologija različen razvoj - prva se še vedno oblikuje v okviru romanskega (beneško-italijanskega) okolja, slednja pa je v čisto hrvaškem svetu z dokaj močnimi vplivi knjižne hrvaščine.⁵

Ko so Slovenci končno v večji meri naselili morsko obalo, so se začeli ukvarjati tudi z ribištvo in

pomorstvom na sploh. Strokovnjakov s tega področja ni bilo, zato so jih povabili predvsem iz Dalmacije. Pomorstvo in ribištvo sta za istrske Slovence novi panogi, ki zahtevata lastno terminologijo - in sicer na pogovorni in knjižni ravni. Na pogovorni ravni je najenostavnejša rešitev prevzemanje terminologije od novih sosedov, neodselenih Italijanov torej, dedičev zelo bogate ribiške tradicije,⁶ in pričakovati bi bilo, da je največji delež slovenske obalne ribiške terminologije prevzet od Italijanov neoptantov in kasneje postopoma preoblikovan (adaptiran) po slovenskih vzorcih. A ni tako - ne samo zato, ker je v Slovenski Istri ostalo malo Italijanov in tisti, ki so ostali, seveda niso bili vsi ribiči. Obalni Slovenci so tako rekoč celotno terminologijo enostavno prevzeli od dalmatinskih priseljencev, ki so od doma prinesli dobro oblikovane izraze - v začetku so uporabljali celo oblikoslovno neprilagojene termine (danes je ostalo malo takih).

Vsekakor jezikoslovno nelogičen pojav. Vzrok najdemo v dejstvu, da so se v tedaj praktično prazna obalna mesta najprej priselili Slovenci iz zaledja, ki jih ni bilo veliko (mnogi niso hoteli zapustiti podeželja), nato Slovenci iz drugih krajev Slovenije in na koncu tudi prebivalci iz drugih delov tedanje Jugoslavije. Na ta način se je v treh obalnih mestih izoblikovala zanimiva dialektološka slika. Po koprskih, izolskih in piranskih ulicah je tudi danes moč slišati domala vse slovenske dialekte, kar velja v glavnem le za starejše prebivalce. Rojeni po letu 1955 uporabljajo pogovorno slovenščino (ki ima s sociolingvističnega stališča tudi vlogo dialekta in celo krajevnega govora), obogateno (kdo bi rekel osiromašeno) z romanskimi prviniami okoliških istrobenških govorov, pa tudi z elementi bližnjih in seveda sorodnih ruralnih idiomov. V govorih treh mest lahko zasledimo celo predbenečanske romanske prvine, ki jih okoliška istrobenščina ne pozna. Vsekakor so si jih meščani izposodili od vaških slovensko govorečih sosedov, ki pa so jih svojčas sprejeli od romanskih: npr. *plenjer*, *flonda*, *flum*, *bleda*. Vzrok neobičajne smeri izposojanja VAS → MESTO je dejstvo, da tri mesta niso imela avtohtonega slovenskega govora in so priseljeni Slovenci (govorci različnih dialektov) v stikih z vaškim prebivalstvom (do intenzivnega mešanja prebivalstva na Ko-

3 Cf. sln. priimke italijanskih družin: npr. *Babich*, če ni potaljanjeno v času fašizma. Podoben pojav imamo tudi v hrvaški Istri in Dalmaciji.

4 Tržaški Slovenci, pomorci in ribiči, niso bistveno vplivali na slovensko podobo terminologije, ker so delali skupaj s tržaškimi kolegi Italijani in so kot jezik komunikacije uporabljali tržaško beneščino, pri domači uporabi (družinski pogovori) pa se ta terminologija v glavnem ni uporabljala - če pa je bilo potrebno uporabiti kak izraz, so pač uporabili v glavnem surovo tujko.

5 Moramo poudariti, da niti hrvaščina (prav tako kot slovenščina) ne more na tem področju ponuditi mnogo domačih prvin (kar je za normativce knjižnega jezika bistveno pomembno - ni nam jasno zakaj!), zato v strokovni in splošni literaturi kar mrgoli prevedenk ali metafor, ki nimajo nobenega stika z resničnostjo (npr. *statva*, *protustatva* za aša in *kontraaša*; *peta* za *kalkanj* itd., itd. - problem je, da te na novo skovane, izmišljene besede, na srečo zelo težko in počasi, preko šole, celo prodirajo v narečno govorico novih mojstrov in strokovnjakov).

6 Npr. prvi znani dokument, ki omenja ribolov v Sečovljah je iz l. 1173. Cf. tudi izolski statut iz leta 1360 in koprski iz leta 1394, ki imata posebna poglavja s predpisi o prodaji rib v ribarnicah ipd.

priskem je prišlo z intenziviranjem industrije po II. svetovni vojni, kar je povzročilo spremembo načina življenja) prevzemali besede iz vaških govorov, bodisi zaradi tega, ker jih sami niso imeli (če je šlo za besede, tipične za regijo), bodisi zaradi tega, kar je pogostejše, ker so bili pri medsebojnih komunikacijah s pripadniki drugih narečnih skupin negotovi pri izbiri ustreznega izraza in je t. i. vaska slovenščina v prvih povojnih letih odigrala vlogo nekakšne primorske košine. Pozneje se je smer izposojanja, če lahko tako rečemo, normalizirala.

Za pomorsko terminologijo pa ni bilo mogoče jemati besed iz vaških govorov v zaledju, zato so jih jemali od novih priseljenih strokovnjakov iz Dalmacije. Seveda pa ne moremo trditi, da sploh ni terminov, prevzetih od Italijanov, ki niso optirali - težko pa jih je določiti, ker je osnova dalmatinske terminologije beneška leksika.

OSNOVNA TIPOLOGIJA POMORSKE IN MORSKORIBIŠKE TERMINOLOGIJE

Lahko otrej rečemo, da je pomorska in morskoribiška terminologija Slovenske Istre sestavljena iz treh plasti:

a. izrazi, izposojeni od dalmatinskih priseljencev

Takih je največ. Prinesli so jih strokovnjaki iz različnih dalmatinskih krajev, zato so termini raznoliki: včasih se je ustalil izraz iz enega, včasih iz drugega dalmatinskega kraja, včasih pa imamo sinonime iz različnih krajev.

Dalmatinska ribiško-pomorska terminologija nastaja od prvih stikov slovanskega in romanskega sveta na vzhodnih jadranskih obalah. Prvi Romani, ki so jih bodoči Hrvatje srečali na Jadranu so bili dalmatsko govoreči Romani. Dalmatščina ali dalmatski jezik je strokovni termin - tako so jezikoslovci poimenovali izumrli jezik, ki so ga govorili po vzhodnojadranskih mestih od otoka Krka na severu do Kotorja na jugu: "(...) esso (sc. dalmatščina) si estendeva, una volta, da Segna (...) a Settentrione, fino circa ad Antivari, o per lo meno a Cattaro, a Sud. Già gli storici delle Crociate e i viaggiatori accennano, dal XII sec. in poi, al 'Latino' o 'Romanzo' o 'Franco' della Dalmazia, e specialmente delle città di Zara, Spalato, Ragusa e Antivari (...)" (TAGL 374). Z naselitvijo in širjenjem Hrvatov po Dalmaciji se je dalmatščina razbila na manjše otoke (v glavnem se je ohranila v obalnih mestih) in tako izolirana vztrajala še nekaj stoletij (na otoku Krku praktično vse do 20. stoletja). Smrtnega udarca ni dobila od hrvaških govorov, ampak od sorodne in bistveno prestižnejše benečanske: "Quanto piu forte fu l'influsso veneto, tanto

più rapida fu la scomparsa del Dalmatico. f certo, per esempio, che a Zara il Dalmatico tramontò molto presto, mentre a Ragusa, che non fu se non per breve tempo (1205-1358) alle dipendenze dirette della repubblica veneta, ma godette di una posizione d'indipendenza tutta particolare, il Dalmatico si spense solo sullo scorcio del sec. XV." (id.). O dalmatščini imamo malo pričevanj v pisanih virih, do spoznanj o njej pridemo predvsem s pomočjo izposojenk v dalmatinskih dialektih. Prvo zapisano pričevanje o dalmatščini, zelo skromno, vendar edino iz tistih časov, najdemo v topisu Filippa de Diversisa iz leta 1440. Gre le za štiri besede dubrovniške inačice: "(...) panem vocant **pen**, patrem dicunt **teta**, domus dicitur **chesa**, facere **fachir** (...)" Najkasneje je ugasnila v Krku, leta 1898, ko je umrl njen zadnji govorec Antonio Udaina Burbur. Imamo izjemen primer v zgodovini jezikov, da vemo ne samo točen datum, ampak tudi točno uro in minuto izumrtja nekega jezika: Antonio Udaina Burbur se je 16. junija leta 1898 ob 6. uri in 30 minut smrtno ponesrečil med ribolovom z dinamitom. On sam je svoj jezik imenoval *veklesun* (prid. od *Vikla* "Kr" < lat. (*civitas*) *vetula* "staro mesto").

Dalmatščina je bila vsekakor sorodna predbenečanskim istrskim govorom /ki so jih italijanski jezikoslovci (Ascoli) poimenovali *istrioto*, hrvaški (Deanović, Skok) pa istroromanski govori/,⁷ ki so se do danes, sicer močno venetizirani, ohranili samo še v šestih krajih južne Istre /Vodnjan (Dignano), Rovinj (Rovigno), Bale (Valle), Šišan (Sissano), Galizana (Gallesano), Fažana (Fasana)/.

Menimo, da imajo furlanščina in oba vzhodno-jadranska govora (izumrli dalmatščina in istriotščina) skupno izhodišče: romanski govor, kakor se je razvil po razpadu vulgarne latinščine, ki ga jezikoslovci postavljajo okvorno med 4. in 9. st.⁸ Lahko rečemo, da se je iz nekoč enotne vulgarne latinščine oblikovalo nekaj sorodnih jezikovnih skupin; iz njih so se začeli razvijati romanski jeziki. Pri nekaterih skupinah pa se je razvoj v romanske jezike prebiral, in so le-te ponovno razpadle na več sorodnih jezikovnih skupin, ki so, neodvisno druga od druge, nadaljevale razvoj v določene romanske jezike. Menimo, da je tako usodo doživel, naj ga tako imenujemo, postvulgarnolatinski romanski jezik v Furlaniji, Istri in Dalmaciji, ki je po razpadu vulgarne latinščine ostal enoten. Domnevamo, da je jezik v teh pokrajinah bil enoten do prihoda Slovanov (6. ali 7. stoletje) na območja vzhodnojadranskih obal ali pa v njihovo neposredno bližino. Slovani so prihajali v valovih in niso povsod dospeli do obale; tam, kjer so, so se zapičili kot klin in ločili romansko prebivalstvo med

7. Menimo, da je italijansko poimenovanje (sl. *istriotski govori*, *istriotščina*) boljše - istroromanski govor je lahko namreč vsak istrski romanski idiom, torej tudi istrobenesčina in istroromunščina.

8. "Lingvisti koji se slažu s više-manje jedinstvenim vulgarnim latinštetom, smještaju granicu (sc. razbijanja enotnosti vulgarne latinščine) obično negdje između IV i IX stoljeća, tj. u prelazni period od kasne Antike u rani Srednji vijek." (TEK, 16).

seboj. Domnevamo, da je prvi klin treba iskati južno od Milj in Trsta, drugega pa okoli Senja (Vinodol?). Ti slovanski klini so vzrok, da so iz enotne romanščine naših treh pokrajin začele svoj neodvisni razvoj tri nove skupine romanskih jezikov: furlanski govori na severu, dalmatski na jugu in istrijski v Istri. Od 10. stoletja dalje postaja vpliv Benetk (torej beneščine) v Istri in Dalmaciji bistveno večji. Dokončni udarec vsem govorom, ki so nastali iz enotne romanščine v Furlaniji, Istri in Dalmaciji, je zadala beneščina, ki je popolnoma nadomestila večino dalmatskih govorov že med 11. in 15. st., le dalmatske govore na otoku Krku šele proti koncu prejšnjega stoletja, furlanske govore v Miljah in Trstu⁹ v 19. stoletju, istrijske govore (ki so se delno ohranili do danes) pa najbrž že zelo zgodaj (pač zaradi tega nimamo pisanih dokumentov), morda že v 10. ali 11. stoletju.

V slovenski morskorišbiški terminologiji bomo seveda zasledili tudi besede, ki spadajo v predbenečanske jezikovne plasti, a gre v glavnem za termine, ki so jih prinesli Dalmatinci, oziroma za besede, ki so si jih Slovenci izposodili od neodselenih Italijanov.

b. izrazi prevzeti od Italijanov, ki so po eksodusih ostali v Istri

Ni jih veliko. Kot smo že rekli, jih je težko ločiti od dalmatinskih. Za primer navajamo ihtionima *limoža* in *jamboliščo*, ki po našem mnenju spadata v predbenečanske jezikovne plasti.

Prvi ihtionim uporablja za majhno nepomembno ribo iz vrste *Blennius*. V Dalmaciji ji pravijo v glavnem *baba*, *babica* ali *babaslinka* (Cf. JaFa 7.1.1.1.), na Obali pa, poleg izposojenke iz hrvaščine *bábica*, tudi *limoža* in *limožin* (pomanjševalnica na pripono *-in*). Oba ihtionima sta po obliki beneška, vendar v slovarjih beneških govorov, ki jih imamo na voljo, ne najdemo potrdila za našo vsebino. V ROSmar 95 s. v. *limus* za Rovinj piše "una varietà di cefalo", podobno tudi v ROS 543 s. v. *limoso*.¹⁰ Koren je nedvomno lat. *limus*, REW 5058 "mulj, blato", iz katerega bi, če ga sprejmemo tudi pomensko, lahko sklepali, da je ribica dobila ime po prebivališču. Vendar njeno prebivališče ni nujno mulj, živi tudi, pravzaprav v glavnem, med skalami, zato moramo upoštevati tudi drugi pomen navedenega ko-

rena: "gnusoba" (DIDL 948 - "lordura, sudiciume") - ribica je zares gnusna, nihče je ne je, mnogi pa je niti ne snamejo s trnka z roko, temveč tolčejo z njo po tleh, dokler ne odpade. Če to sprejmemo, gre za zelo star ihtionim (saj v italijanskih virih ne zasledimo ne samostalnika *limo* ne pridevnika *limoso* s pomenom "gnusoba" oziroma "gnusen") - vendar je pred dokončnim sklepom treba upoštevati dejstvo, da se imena za nepomembne ribe praviloma ne obdržijo zelo dolgo. Pri določanju etimologije ne smemo pozabiti niti na pomen "limo che si deposita sulla chiglia delle barche" (ROSmar 95), ker se naša ribica pogosto zadržuje med travo, ki tvori t. i. "brado" na ladijskem dnu.

Pri drugem ihtionimu, *jamboliščo*, smo bolj prepričani, da gre za predbeneški ostanek. Ne najdemo ga v slovarjih italijanskih govorov, ki so nam na voljo. Navaja ga, brez proteze, samo Rosamani za rovinjsko istrijsčino: *ambolus'cio*. Označuje mladega zobatca (*Dentex vulgaris*). Etimologija nam ni znana.

Več predbenečanskih besed bomo seveda našli pri zamejskih Slovencih, čeprav le-te postopoma izginjajo, ker jih nadomeščajo z beneškimi ustreznici.

Navajamo tudi ihtionim *ribòn* "Pagellus erythrinus", ki je ali prevzet od Italijanov, po eksodusih ostalih na Obali, ali pa v novjšem času iz tržaščine. V Dalmaciji imamo podobno obliko: *arbân* (Za etimol. cf. JaFa 26.3.2.1.).

c. novonastali izrazi

Novonastali izrazi so lahko sestavljeni samo iz domačih prvin, samo iz tujih prvin in iz tujih in domačih prvin. Kot primer za slednji tip navajamo afektivno sintagmo *škàmp od gòlfa* "Squilla mantis" - pogostejši talasozoonim za to vrsto je *kanóča* (< ben. *canochia*, BOE 129).

Kot primer za ihtionim, ki je nastal iz tujih prvin, navajamo *pičikūč*, ki se, poleg *sakét* (dalmatinska izposojenka) (Za etimol. cf. JaFa 29.3.4.5.), uporablja za vrsto *Paracentropistis hepatus* Klunz. Izraz smo zabeležili samo v Izoli in, kot se zdi, se več ne uporablja - značilno za nepomembne vrste je, da izrazi zanje pogosto izginjajo in prepuščajo prostor novim. Najbrž gre za izpeljanko od (i)ben. *picio* "majhen" z zaničevalno pripono *-ucio*.¹¹ Zanimivo je, da smo isto obliko

9 Oba govora spadata v ladinsko narečno skupino in sta, po našem mnenju, stičišče med furlanščino in istrijsčino. V Trstu so ladinsko govorili do začetka, v Miljah pa do konca 19. stoletja. Carlo Tagliavini (TAGL 381) piše: "La sezione orientale (sc. ladinskih dialektov) è formata dal Friulano e va dai confini del Comelico fino alle porte di Trieste. Trieste e Muggia erano una volta ladine, ma il Veneto si è sovrapposto all'antica parlata (tergestina e muglisana). Ancora nel 1828 si pubblicò a Trieste un libro di dialoghi, nell'antico dialetto tergestino, di Giuseppe Mainati, sagrestano della cattedrale di San Giusto." Menimo, da so tudi drugi tedanji istrski romanski govori spadali v isto jezikovno skupino. Dokaz, da so v Istri govorili ladinske oziroma njim sorodne dialekte, najdemo tudi pri Danteju: veliki pesnik da Istranom v usta sintagmo *ce fastu*, ki je takorekoč "osebna izkaznica" furlaskih narečij. Dante očitno ne ceni istrskih govorov, ker pravi: "Aquielejenses, et istrianos cibremus, qui ces fas tu crudeliter accentuando eructant (...)"

10 Najbrž gre za vrsto *Mugil capito*.

11 Cf. DG 505: "l'uccio: suffisso per la formazione del vezzeggiativo, con una sfumatura, di derisione o disprezzo."

z drugačnim naglasom, *pičikūč*, zabeležili v Šmarjah kot ornitonim za sinico dolgorepko (*Aegithalos caudatus*) - motivacija za poimenovanje je ista, sinica dolgorepka je zelo majhna ptica.

Med novonastale izraze uvrščamo tudi prevedenke. Kot primer navajamo dva izraza.

Ihtionim *nič*, ki označuje vrsto *Atherina boyeri*. Gre za novejšo prevedenko iben. *zero*,¹² ki je nastala paretimološko iz oblik tipa *zerola*, *zirola* ipd. (< *gerres*, DEI 4117) - riba je namreč zelo majhna.¹³ Na Obali se za to ribo uporablja tudi nepreveden naziv *dzcro*, pa še obliki *sardoncin* in *angudéla* (slednji ihtionim je najpogostejši).

Za mačjega soma (*Scyllium canicula*) se na Obali uporabljata dva ihtionima: *gàta* < ben. *gata* (BOE 301) < lat. *cattus*, REW 1770; in prevedenka slednjega *máčka* (Cf. JaFa 2.7). Obe obliki sta lahko tudi izposojeni iz dalmatinskih govorov.

KAKO NAPREJ (razmišljanja)

Vse, kar je doslej povedano, je treba jemati v poštev pri sestavljanju nove (upamo dokončne) slovenske strokovne pomorske in morskoribiške terminologije. Preden pa se resno lotimo dela, je treba dokončati izčrpne terenske ankete v Slovenski Istri in zamejstvu, na devinskem območju.¹⁴ Šele takrat, ko bo gradivo na pisalnih mizah, bo moč izdelati dobro slovensko strokovno pomorsko in morskoribiško terminologijo. Seveda bo treba upoštevati tudi vse doslej narejeno (predvsem *Pomorsko slovenščina* in *Morski ribji trg* - o obeh knjigah nekoliko več pozneje), torej trenutno veljavno terminologijo, ki je sicer precej nedorečena in pomanjkljiva, a tudi v njej lahko najdemo mnoge sprejemljive rešitve.

Da bi terminologija uspela, bo treba prezreti nekatere načela, ki veljajo v sodobni slovenistiki o tujkah. Treba bo sprejeti dejstvo, da ima Slovenija morje samo v Istri in da je večina besed, ki so v zvezi z njim, romanskega izvora. Takih besed ne gre preganjati iz knjižnega jezika (kar je na žalost vsakdanja praksa), temveč jih je treba imeti za domače, saj že nekaj časa živijo in brezhibno služijo namenu med Slovenci na Obali - vse te besede so že zdavnaj prilagojene na glasoslovni in oblikoslovni ravni, a praktično niso uvrščene v noben slovar slovenskega jezika (enojezični ali dvojezični), ker se jim avtorji izmikajo, čeprav nimajo nobenih ustreznih, ali pa jih ne poznajo.

Ko bomo imeli omenjeni korpus, bo treba zelo premišljeno izbirati besede, ki najbolj ustrezajo zakonitostim slovenskega jezika, upoštevajoč seveda tudi razširjenost in pogostnost vsakega izraza. Po našem mnenju

bi imele prednost besede, ki se uporabljajo na Obali, nato besede z devinskega območja; sposojenke bi prišle v poštev šele na koncu - med njimi bi dali prednost hrvaškimi, ki so najbližje slovenskim vzorcem, in zatem italijanskimi, kajti italijanska pomorska in morskoribiška kultura in tradicija sta na tem območju prisotni vrsto stoletij.

Največje težave bodo s termini, ki jih rabimo v sodobnem ladjedelstvu in pomorstvu - zaradi kompliciranih referentov, jih ne bo moč enostavno razrešiti zgolj s pomočjo ljudskih terminologij. V ta namen bo potrebno še tesnejše sodelovanje jezikoslovcev in pomorskih strokovnjakov.

Avtorji dosedanjih poskusov določanja slovenske strokovne pomorske in morskoribiške terminologije so se zgledovali predvsem po hrvaških vzorcih. V tem prispevku se bomo za ilustracijo tega omejili le na dve knjigi: Gradišnik, Kopriva, Naglič, *Pomorska slovenščina*, Ljubljana 1961, in Miroslav Zei, *Morski ribji trg*, MK, Ljubljana 1983.

V prvi knjigi so avtorji dodali "slovensko-srbohrvaško-anglesko-nemški slovarček". Iz predgovora zvedemo, da so avtorji "poskusili prvič zbrati in izbrati jezikovno gradivo za naše pomorščake in vse tiste, ki se po svoji stroki ali iz ljubezni zanimajo za morje in pomorstvo" in da "so skušali izmed številnih izrazov, ki jih je danes najti v rabi v slovenski pomorski govorici in pisavi, izbrati tiste, ki se jim zdijo res domači, primerni za slovensko uho in za rabo na morju. Kar je manjkalo, so skušali v istem duhu dodati iz starih ali novih virov, tudi če je bilo manj znano ali neznano. (...) Kadar je šlo pri inačicah za 'mrtve' besede, ki jih nihče več ne uporablja, smo jim skušali včasih dati soroden pomen, za katerega ni bilo izraza. Kjer niti to ni bilo mogoče, smo izraze skovali sami, nekatere pač bolj, druge manj posrečeno." Gre torej za kriterije, ki jim ni moč oporekati, le da avtorji niso imeli na voljo večjega korpusa, kakršnega načrtujemo mi, in da niso upoštevali govorice zamejskih rojakov. No, kakorkoli že, v *Pomorski slovenščini* je lepo število hrvaških prvin, ki so (ali so bile) sicer v rabi med obalnimi pomorci, zato jih niti po naših kriterijih ni potrebno pretirano preganjati.

Miroslav Zei v knjigi *Morski ribji trg* sicer ne napoveduje slovenske ihtiološke terminologije, a jo je prisiljen ustvarjati, ker le-ta še vedno ni izoblikovana do konca. V glavnem se ravna po hrvaških vzorcih, ali pa prevede sistemsko ime. Na žalost ne vemo, od kod jemlje slovenska imena, zato lahko o tem samo sklepamo. Da najbrž ni povsem gotov glede imen, govori dejstvo, da poleg slovenskih imen (predlogov?) navaja

¹² Isti ihtionim zasledimo v ANCOM za vrsto *Atherina hepsetus*, za katero ROS 1253 navaja *zero-pesciolino*.

¹³ Cf. obliko *čentoinboka* (= sto v ustih) v hrvaški Istri.

¹⁴ Avtor članka je odgovorni nosilec projekta o slovenskih istrskih govorih pri ZRS Koper, ki vključuje tudi raziskave s področja pomorske in morskoribiške terminologije v Slovenski Istri in zamejstvu.

hrvaške ustreznice. Kakorkoli, mnogi ihtionimi so posrečeni (gre za človeka, ki zelo dobro pozna morje in življenje ob morju in z morjem), nekateri pa povsem nesprejemljivi.

Za vrsto Serranus scriba navaja (ali predlaga) sln. *pisanica*, kar je povsem nesprejemljivo, ker to ime ne živi ob slovenskem morju - mi bi se določili ali za hrv. izposojenko *pirka* - beseda se namreč uporablja na Obali in je v skladu z zakonitostmi slovenskega jezika. Naj omenimo samo še en primer. Za vrsto Dicentrarchus labrax Zei predlaga *brancin* in *luben* - po našem mnenju je druga oblika nepotrebna, ker se na Obali (torej na edinem obmorskem območju Republike

Slovenije) uporablja izključno *brancin* - puristi pa ne bi bili zadovoljni niti z drugo obliko, ki je prav tako romanska. Zanimivo je da ima Bezljaj samo *luben*, v SSKJ pa najdemo obe obliki.

Kljub neizogibnim pomanjkljivostim (glede na čas pisanja in gradivo, ki so ga avtorji imeli na razpolago) bosta obe omenjeni knjigi vsekakor v veliko pomoč bodočim ustvarjalcem slovenske pomorske terminologije.

Čaka nas torej obsežno in zahtevno delo, ki ga je treba enkrat za vselej opraviti, kot se spodobi, saj Slovenija, ki je tudi pomorska in obmorska dežela, nujno potrebuje sodobno in učinkovito pomorsko terminologijo!

ABOUT THE NEW SLOVENE NAVAL AND FISHING TERMINOLOGY

Goran FILIPI

Pedagogical Faculty of Pula, HR-52100 Pula, Medulinska 3
Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000, Garibaldijska 18
e-mail: Goran.Filipi@ZRS-Kp.Si

SUMMARY

In the present article the author deals with the naval-fishing terminology of Slovene Istra. A short historical survey and a basic classification are given. In the final part of the article the author proposes a way how to compile a new Slovene naval-fishing professional terminology, as the old terminology is clearly no longer satisfactory.

Key words: navigation, fishing trade, terminology, Slovene language

KRATICE

ben. - beneško
hrv. - hrvaško
iben. - istrobenesko
ie. - indoevropsko
lat. - latinsko
prsl. - praslovansko
sln. - slovensko
stsl. - staroslovansko

LITERATURA

ANCOM - Palombi, A., Santarelli, M. (1969): Gli animali commestibili dei mari d'Italia. Milano, Hoepli.
BEZ - Bezljaj, F. (1977, 1982, 1995): Etimološki slovar slovenskega jezika, I-III (A-S). Ljubljana, SAZU.
BOE - Boerio, G. (1856): Dizionario del dialetto veneziano. Benetke.
DEI - Battisti, C., Alessio, G. (1975): Dizionario etimologico italiano, I-IV. Firenze, G. Barbèra Editore.
DG - Cappellini, V. (1978): Dizionario grammaticale. Novara, De Agostini.

DIDL - E. Bianchi - R. Bianchi - O. Lelli, (1982): Dizionario illustrato della lingua latina. Firenze, Le Monnier.

GLU - Gluhak, A. (1993): Hrvatski etimološki rječnik. Zagreb, August Cesarec.

JaFa - Vinja, V. (1986): Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva. Zagreb, Split.

REW - Meyer-Lübke, W. (1972): Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg.

ROS - E. Rosamani, (1958): Vocabolario giuliano. Bologna, Capelli Editore.

ROSmar - Rosamani, E. (1975): Vocabolario marinresco giuliano-dalmata. Firenze.

SKOK - Skok, P. (1971-1974): Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb.

SSKJ - Slovar slovenskega knjižnega jezika, I-V (1980-1991). Ljubljana, SAZU, DZS.

TAGL. - Tagliavini, C. (1972): Le origini delle lingue neolatine. Bologna.

TEK - Tekavčić, P. (1970): Uvod u vulgarni latinitet. Zagreb.